

FÁY MIKLÓS

Az élet Velencében

Ha elmúltál negyvenéves, és egy éjszaka olyan furcsán kezd el verni a szíved, pedig semmi oka nincsen, nem izgatja negyven cigaretta, se fekete, se semmi, akkor óhatatlanul egy stílusos sortie-n kezdesz gondolkodni. És mivel itt állunk egy fekvő kulturális ipszilon szárán, az olaszoknak németek vagyunk, a németeknek meg olaszok, és mindenkinek csak izgága magyarok, szóval, ha szívünk délre húz, agyunk meg északra, akkor nincs más dolgunk, mint végignézni rendetlen bajszunkon, korántsem makulátlanul vasalt öltönyünkön, aztán a lemenő napba hunyorgó idegent figyelve föltenni a kérdést: volna-e kedvünk Velencében meghalni?

A város nyilvánvalóan halálos, és nem Thomas Mann óta. Itt halt meg Wagner, állítólag a gondolása karjában, itt halt meg Stravinsky. Csodálatos történet, hogy amikor a titkár és mindenek Robert Craft elkezdte játszani Csajkovszkij *Patetikus szimfóniáját* a zongorán, Stravinsky felesége feldúltan bement a szobába: ezt azonnal hagyja abba. Craft egyszerre rájött, hogy mit tett, de már késő volt, Stravinsky másnap hajnalban meghalt. Szerettem a jelenetet, ahogy a nagy, ereszkedő dallam zeng a bádoghángú zongorán, ki az ablakon, összevissza verődik a sikátorban, aztán egyszerre egy női hang orosz nyelven rikácsol valamit, a zongora abbamarad, egy férfi

zavartan, tört oroszággal mentetgetőzik. Csak hát mindez nem itt történt, hanem New Yorkban. Stravinsky viszont valóban Velencében van eltemetve, Gyagilev közelében. És Velencében halt meg Benedek István, nem tudom, hol, de úgy képelem, hogy a Piazzán, valamelyik kávéházban, szaladnak az orvosok, az elegáns úr lecsúszva a széken, finom feje félrebillenve, és a fehér ruhás, jóképű doktor zavartan néz a hozzátartozóra. Egyszer, amikor befelé vitt a vaporetto a szebbik úton, végig a Canal Grandén, a vasútállomás előtt, közvetlenül a víz mellett, a fehér lépcső szélén furcsa módon őrizetlenül ott állt a bádogkoporsó. Akárki lehetett, de valamiért biztos vagyok benne, hogy szegény elindult Németországból, látszólag tökéletes egészségben, bár néha olyan furcsán nyúlt a szíve felé, nem is beszélt róla senkinek. Elindult, hogy még egyszer lássa Velencét, de Velence nem szereti az ilyen erőltetett érzelmességet, és végzett vele az úton.

Velence azonban csak az idegeneknek ajánl kegyes és szép halált, a helyi zenészek számára Velence biztonságos. Vivaldit az vitte el, hogy elhagyta az egészségre állítólag ártalmas sós levegőt, Bécsben aztán fellobbant benne a belső tűz, ami el is emésztette. Aztán évszázadokig nem történt semmi. A következő híres velencei zenész, azt hiszem, a karmester Lamberto Gardelli volt. Gardelli bizonyos értelemben igazi velencei volt, nem csak csodálatos dózseprofilja miatt, hanem mert amorózósága ellenére a szépsége öregkorában lett igazán légies és szívbemarkoló. A jelek szerint ezt pontosan tudta ő is, maga mesélte el azt a történetet, hogy amikor gyermekként egy kislánynak tette a szépet, az azt mondta neki, hogy Lamberto, helyes vagy, nincs veled semmi baj, de hogy milyen szép öregember leszel majd egyszer... Nevetett, és két kezével végigmutatott magán: tessék.

Ez Velence, mondanám gyorsan, Gardelli, az orra vonala, szürke hajában a hullámok, a nevetése, és az öregség hatalma. Az igazi velencei öregek nem azok, mint nálunk a nyugdíjasotthonok járókeretes, melegítőnadrágos, mamuszos lakói. Csupa elegáns öregúr, és a hangsúly az úron van, már csak ülnek, és mindent tudnak, nem élnek az életet, hanem ismerik, nem

igazodnak, hanem megfigyelnek, nem őrlődnek föl a mindennapnak nevezett harcocskákbán, hanem uralodnak. Velence az öregek városa, és most ellenállók a kísértésnek, és nem sorolom föl, hogy melyik velencei festő mennyi ideig élt, pedig szép számok jönnek ki eredményként, de Mary McCarthy már elvégezte a kivonásokat, tessék hozzá fordulni ebben az ügyben.

Velencében sikerült olyan államrendet alkotni, amely garantálta az öregek hatalmát, és a nagy, politikai legendákban ezek a vén salabakterek a főszereplők, Dandolo dózse, aki vakon és élemedetten is rohamra vezényli a csapatokat, és elfoglalja Konstantinápolyt, vagy Francesco Foscarini dózse, aki tehetetlenül nézi, hogy fiát száműzik a szeretett városból. Eljön aztán az idő, amikor az ifjúság magához ragadja a politikai hatalmat is, jön a forradalom Európában, jön Napóleon, és ez egyben azt is jelenti, hogy Velencének vége. Halál Velencében? Micsoda reménytelenül idegen és északi gondolat.

Nem mintha jogom lenne máshoz. Pont ez a fájdalmas, hogy legjobb esetben is csak egy halál jár nekem Velencében. Nem volt kellemes erre rájönni, de Velence becsületére legyen mondva, nem áztatott egy pillanatra sem. Tizennyolc éves voltam, amikor először arra jártam, új farmernadrágban és új tornacipőben, hajó vitt át minket Jesolóból, pár óra volt az egész. Colleoniért azért megnéztük, neveltünk, hogy vascső van a kezében, holott emlékeztem, hogy az én művészettörténet tankönyvemben még rendes, könnyű buzogányt tartott, de a buzogány feje, úgy látszik, elveszett az olasz nép zivatáros századai során. Maradt a cső, az öreg zsoldosvezér a vízvezetékét javítja. Idén jött a nagy koppanás, mert a szobrot azóta renoválták, ragyog a bronz, de a cső maradt, nincs buzogány, csak marsallbot, hogy az miért üreges, ne firtassuk.

De nem ez volt a fő esemény. És még csak nem is az, amikor kellő előzetes borzongás után elhatároztam, hogy mégis megnézem a Zanipolóban Marcantonio Bragadin bőrét. Ő volt az, aki olyan kitartóan védte Ciprust, hogy a törökök büntetésből elevenen megnyúzták. Hogy a bőrét kinek sikerült hazalopnia, és hogy hogyan tudták megállapítani annak az eredetiségét, arról persze senki nem beszél. De mindegy is, mert, mint kiderült, magát a bőrt nem lehet látni, csak egy kőurnát. A nap túlnyomó része azonban azzal telt el, hogy idegesen meneteltünk, apám pedig vicces, egy számmal kisebb sárga vászonkalappal a fején fennhangon szidta magyarul a digókat, akik bezárják a boltokat ebéd után, nem lehet egy korty vízhez jutni ebben a bűdös, halszagú

városban. Mit mondjak: meg akartam halni.

A meghalási vágy azonban csak addig tartott, amíg meg nem láttam egy korombeli ifjancot, aki egy tehercsonakon rakodott, nem volt rajta semmi különös, nem voltak nehezek a terhek, nem játszottak az izmok szédítően a bőre alatt, egy teljesen közönséges, barnára sült, sötétszőke, göndör hajú fiatalembert kell elképzelni, hozzávetőlegesen én is ilyen voltam.

Nem tudom megmondani, hogy miből áradt a báj, az a lazaság, valami oldott béke, harmónia az elemekkel, vízzel, nappal, széllel, de olyan pillanat volt, amikor az ember rájön, hogy hiába tizennyolc éves, hiába van előtte az élet, már minden eldőlt, ez már neki soha nem lesz meg, erőlködhet vagy könnyedkedhet, valami végképp elveszett, és ezt a valamit nagyon sok mindennek nevezhetnénk, de most mondjuk csak így: lakos már soha nem lehet Velencében. És ezen a primitív tények nem változtathatnak, oda lehet költözni, meg ki lehet ismerni a város hídját és kövét, eljátszhatjuk Hemingwayt, és kitapasztalhatjuk, hol kell martinit inni és hol kell fogpasztát vásárolni, csak ez a város soha nem lesz az otthon.

Rossz volt. Hazafelé a hajón bámultam a Campanilét, bámultam, amíg anyám együttérzőn meg nem kérdezte, hogy addig nézem-e, amíg el nem tűnik, akkor rájöttem, hogy ez is milyen szörnyű pojácaság, és abbahagytam az egészet. Nincs semmi veszve, Olaszország tele van olyan városokkal, ahol otthon érzem magam, zsebre vágott kézzel, fütyörészve kószálok, és útbaigazítom az idegeneket, Firenze és Padova, Siena és Rimini, ez az egy nincs meg. Meg Róma sincs, de azon még lehet segíteni.

Velencének ez a brutális őszintesége viszont megóvott egy csomó ostobaságtól, amit minden szerencsétlen idelátogató elkövet. Soha nem kezdtem el

szidni a turistákat, amit már négyszáz éve megtesz minden bölcs és buta, aki azt képzelet magáról, hogy ő nem vendégségben van itt. De nem estem a másik végletbe sem, soha egy pillanatra nem fordult meg a fejemben, hogy gondolázhatnék. Szeretem a gondolatokat, és szeretem azokat, akik felülnek a gondolára, órákig nézegetem őket a gondolakikötőben, ahogy nehézkesen, két karjukkal egyensúlyozva elbillegnek a szélig, szeretem őket, mert érzik, hogy ennyi jár nekik a nagyvilágiságból, és megadják érte az árat. Száraz, fehér bőrű angolok, kekiszín kalappal, idős asszonyok a barátnőjükkel, harsány amerikaiak, akik tudják, hogy ők a világ urai, és ez a sok marha a csíkos trikójában csak azért van, hogy szórakoztassa őket. Elmosolyodok, ha látom, hogy rádumálják őket a zenére, tudom, hogy egy kivénhedt másodosztályú tenor fog nekik nápolyi dalokat énekelni tangóharmonika kísérettel, de egy pillanatra sem felejttem el, hogy én hozzájuk tartozom.

Ha esetleg el szeretném felejteni, akkor úgyis jön egy derék velencei, és eszembe juttatja, amikor a lehetetlen, ócska kávéjáért négyszeres árat kér, amikor becsalogat a nyavalyás vendéglőjébe, ahol minden ehetetlen.

Az első randi után évekkal később mentem csak vissza Velencébe, elszántan és gyanakodva. Vegyük egymást komolyan, nemes ellenfél, én hozom az útikönyvet, Panoráma sorozat, megszálok a közeli Moglianóban, minden reggel bebuszozok, és módszeresen, lépcsőről lépcsőre megközelítem, becserkészem, hanyatt lököm, birtokba veszem.

Kell-e mondani? Velence bezárult. Az ember az első nap végén rájön, hogy ebben a nyomorult városban nincs is mit nézni, minden templom üres belül, fehérre festett falak vártak a della Salutéban, kongott a Redentore, unalmas volt a San Giorgio. Agybajt kaptam a sok Tintoretótól, nagy, bordó felületek, bordók és barnák, csúnya, egészségtelen arcszínű emberek klepetusokban, ha ez a velencei festészet, akkor köszi, tévedés történt. Velencénél ezerszer nagyobb élményt jelentett Mogliano, ahol egy igazi kastélyban laktam, a vaját jégkockákon hozták a reggelihez, és címeres, nehéz késsel kentem a kenyeret. A fürdőkádban tényleg kaszópók tanyáztak, és a könyvtárban kétszáz éves, arany gerincű könyvek sorakoztak. Volt mindehhez egy beteg báró, aki a nagy csoda közt a közepén, egy táborigyón feküdt, és sárga arccal a tévét nézte, meg egy elkényeztetett foltos kutya, amelyik nem jött le a legszebb fotelból, és rosszindulatúan morgott, ha elment mellette valaki. Élet, igazi élet, nem szabadságos népség, egész napos séta az Accade-

miától a Rialtóig és vissza, reménytelen kísérlet, hogy úgy találjam meg a Santa Maria dei Miracolit, hogy éppen azt is keresem, nem pedig egy másik templomot.

Mellesleg: összevesztem a szerelmemmel is. Végleg. Mivel ez azóta még három másik szerelemmel is megesett, talán nem túlzás, ha azt mondom, hogy nálam ez a „Velence a szerelmesek városa” közhely nem nagyon vált be. Először kétségbeestem, és nem tudtam, hogy történhetett ilyesmi, itt ülünk a vacsoraasztalnál, és halkán sziszegünk egymásra, este pedig kétfelé fordulunk az ágyban. Megérkezünk, repes a szívünk, nevetünk, hallgatjuk a kocsiiban az *Egy szerelem három éjszakáját*, és együtt énekeljük, hogy „semmi más nem érdekel, csak te és Velence, jöjj Itáliába, jöjj”, visszafelé pedig nagy a némaság, csak hazáig bírjuk ki gyűlölködés nélkül, én az útra figyelek, ő oldalt néz ki az ablakon.

Másodszorra már feltűnt a sorsszerűség, harmadszorra és negyedszerre pedig valami kajánság járt át, valami érthetetlen elégedettség, hogy mindjárt megtörténik a tragédia, aminek be kell következnie.

Ha volna hajlamom a misztifikációra, azt mondanám, Velence, a vén kurtizán, egy lépést sem tenne értem, de ahhoz már nem járul hozzá, hogy a nőimet a lakására vigyem. A dolog azonban feltehetően sokkal egyszerűbb, odaáll az ember ebbe a ragyogó díszletbe, önmagát nem látja, de nyilván azt érzi, hogy tökéletesen beleillik a környezetébe, aztán ránéz a szerelmes párjára, és azt mondja: na ne. Ki ez a nő mellettem? Itt pipiskedik vagy itt tornacipőzik, izzad a homloka vagy szétfújta a frizuráját a szél, vagy csak beszél ezen a lehetetlen magyar nyelven, vécére kell mennie, fáj a lába, fáradt, kávét akar inni ezekben a béna kávéházakban, vagy, szörnyűség, rágja a fülem, hogy gondolázzunk. Nyilván ő is ugyanezeket éli át, hogy a bűdös pólómon nincsen olyan gomb, mint Trevisani dózse kabátján, csoszogok, tátva marad a szám, piszkálok az orrom, tele szájjal beszélek. Minden apróság, amin nem akadnánk fönn, amire odahaza azt mondanánk, hogy hiszen éppen ezért szeretem, az Velencében szörnyűséggé dagad, visszataszító, közönséges és elviselhetetlen, és az ember csak azt érzi, menekülnie kell a másiktól, mert az lehúzza, visszatartja, nem engedi, hogy eljusson abba a körbe, ahol igazán otthonosan érezné magát.

Véletlenül mondtam ki, pedig véletlenül sem akartam, mert ez is nagyon közheyles szó Velencénél, a díszlet. Hogy Velencében minden csak a látszatról szól, a palotáknak csak a homlokzata márvány, és alatta ott a közönséges téglák, a Szent Márk-bazilika

esti kivilágításban, vagy a tér másik oldaláról nézve olyan, mintha csak vászonra pingálták volna oda, az egész várost azért találták ki, hogy a *Gioconda* című operához megfelelő háttérrel nyújtson, főleg az utolsó felvonáshoz, amikor tudjuk, hogy a Giudeccán vagyunk, és szemközt látható a Dózsepalota. A finom kis kávéházban pottyantós a vécé. Ruskin állítólag létrával fölmászott, és ellenőrizte, hogy valamelyik dózse síremlékének csak az a része van kifaragva, amely lentről látható, az arc másik fele nyers kődarab. Ruskin nálunk nem kötelező olvasmány, de a második, kétségbeejtő eredménnyel járó útról hazatérve keblére ölelt Georg Simmel, aki jól megadja Velencének, hogy felszínes, lapos, felületes és mindene a látszat, a lényeggel nem foglalkozik, és komolytalan. Köszönjük, Simmel úr, magunk is erre az eredményre jutottunk. Ha ellene mond a napi tapasztalatnak, akkor is.

Mert ugye, be lehet csapni az egész világot is – talán akármeddig –, nem ezzel van a baj. Nem érv, hogy akkor mit bámulnak az emberek ezen a nyomorult díszleten, mert hadd bámulják. Csak-hogy arra is emlékszem, hogy pénzt kellett váltani az egyik bódében, és odabent ült egy kisasszony, fekete hajjal, határozott vonásokkal, olyan állal és orral, amelyek leginkább valamelyik ignudóra emlékeztettek a Sixtus-kápolnából, a látvány felkavaró volt, de nem csak nekem, hanem az összeveszés előtt álló szerelemnek is, aki átvette a pénzt, még egyszer ránézett a fiatal hölgyre, aztán hozzám fordult, és fáradt mosollyal azt mondta: most fölmegeyk a hotelszobába, és megölöm magam.

Nem tette. Velence csak fenyegetőzik a halállal.

De ahol fenyegetésként ott a halál, ott persze kísértetek is vannak. Kellene hogy legyenek, de nem leltem meg teljes bizonyossággal őket, pedig egyszer ezért a Piazzán éjszakáztam, egy kiállítási tárgyban, ami egy méretes betoncső volt, viszonylag kellemes fekvés esett benne. Semmi nem történt, leszámítva, hogy hajnalban

három norvégül beszélő suhanc ordítva fölbresztett, feltehetően azt mondták, hogy menjek arrébb, mert át akarnak sétálni a cső egyik végéből a másikba. De hát nem is itt kellett volna megtörténnie a nagy eseménynek, hanem a Zanipolo mögött, ahol minden éjjel két dózse kellene hogy kísértsen. Az egyik az agg Dandolo, aki Konstantinápolyért és az ártatlanok véérért bűnhődik, két vak szem helyén két izzó széndarabbal, összevagdalt kezében egy éles karddal, amelyet a pengéjénél kell fognia. Neki van éjfélkor randevúja Marino Falierrel, aki megpróbálta kihasználni a köztársaság szorult helyzetét és a Genovával folytatott háborút, magához ragadni a hatalmat, hogy többé ne válasszák a dózsét, hanem majd ő és a leszármazottai legyenek Velence urai. A terv, mint tudjuk, nem sikerült, Faliert az Óriások lépcsőjénél lefejezték, és levágott fejét a lába közé tették, úgy temették el. Még jobban is meg akarták büntetni a látszat mániákusai, ezért a Dózsepalota nagy tanácstermének frízén, ahol az összes dózse képmása látható, Falier helyett csak egy fekete lepel látható, és rajta a felirat: „Hic est locus Marini Faletro, decapitati pro criminibus”, vagyis ez Marino Falier helye, akit lefejeztek bűneiért. Más kérdés, hogy a sok egyforma, sityakos vénember közül ma ez az egyetlen név, az egyetlen történet, amire emlékszik az ember, de hát ma már az összes önkényuralkodó tudja, hogy ha örök hírnévre vágyik, akkor nincs más dolga, mint alaposan összevérezni a kezét. Vagy másokkal összevéreztetni a nyakát.

Falier dózsének kellene tehát kísértetnie a Zanipolo mögött, hátrakötözött kézzel, csonka testének kellene kutakodnia a feje után, bár vannak, akik azt állítják, hogy hallották a szellemet sírni is. Ez esetben persze kérdés, hogy hol folytak a könnyek. Én mindenesetre nem találkoztam sem vele, sem Dandoloval, és erős a gyanúm, hogy az egész nem is igaz, nem kísértenek ezek a dózsék, mert annyira nem illik hozzájuk. A szellemjárás ilyen története egyáltalán nem velencei, mert

bűnről és bűnhődésről szól, mert az igazságban hisz, holott ebben a városban mintha az igazság soha nem is győzhetne, mert annyira elvont fogalom, hogy a lakosok nem is hallottak még róla, és nem hajlandók foglalkozni vele.

Nem mintha nem hinnék a velencei kísértetekben, csak az igaziak sokkal normálisabbak. A harangozóban például hiszek. Pedig nem is olyan régi a történet, és ráadásul a nevek itt nem maradtak fenn. De akkor is igaz.

A harangozóval az történt, hogy ő volt a Marangona kongatója, ő ráncigálta a kötelet a XIX. század közepén a Campanilében. El lehet képzelni, mekkora monstrum emberhegy kellett hogy legyen ehhez, a csöppnyi és vékony velenceiek között, két fejfel magaslott ki a vásárnapi misén a tömegből. Nem csoda, ha az anatómiai intézet igazgatójának is feltűnt, és rögtön arra gondolt, milyen impozáns látvány lenne ez a csontváz a kis múzeumában. Elkezdte hát gyözködni a harangozót, aki egy idő után rájött, hogy ez könnyű

pénz, mert feltehetőleg semmit sem kell adnia érte. Ő maga ugyan elmúlt már ötven, de a professzor hetven fölött jár, nagy eséllyel előbb hal meg nála, és ki fog emlékezni az ő zavaros üzletükre az örökösök között? Megkötötték tehát a boltot, a harangozó a kézhez kapott pénzzel elment a legközelebbi kocsmába, két napig védte a bort, aztán becsúszott az asztal alá. Három ember kellett hozzá, hogy a holttestét kirángassák onnét.

A csontvázért jelentkezett a professzor, meg is kapta, ki is állította a Természettudományi Múzeumban szép üvegvitrinben, hatalmas, kissé görbe gerincoszlop, két vastag lábszár, brutális koponya, sárgult fogmaradványokkal. Irdatlan méretű jobb kezében egy kis harangocskát tart. Éjszaka viszont kimászik a vitrinből, elmegy a Campaniléhez, és megkongatja tizenkétszer a Marangonát. Eddig ez semmi, az ember pontosan látja a forrásokat, a Notre Dame-i toronyórt vegyítették Peter Schlemillel, csak annyi a trükk, hogy az árnyék helyett a testet kellett eladni, ez lenne a modernség: a lelket is a testtel fejezzük ki. A történetnek azonban nem itt van a vége, és most jön hozzá a velencei fordulat.

A harangozó csontváza ugyanis, miután elharangozta az éjfélt, nem megy azonnal vissza a múzeumba, hanem ott kóvályog a környező utcákon, rázza a harangocskát, és megszólítja az embereket. Pénzt kér tőlük, mert vissza akarja magát vásárolni a professzortól.

Ehhez személyes tapasztalatként annyit tehetek hozzá, hogy időnként pedig norvég diáknak adja ki magát, fölébreszti az alvókat, és azt kérdezi tőlük értelmetlen, északi nyelven: akarsz meghalni Velencében? A válasz pedig az, hogy nem. Még nem. ■

